

Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1996)

Charter for the Protection and Management of the Underwater Cultural Heritage

Giriş

Bu tüzük iç bölgelerde ve kıyı sularında, sığ denizlerde ve derin okyanuslarda bulunan sualtı kültür mirasının korunmasını ve yönetimini desteklemeyi amaçlamaktadır. Sualtında bulunan kültür mirasının özel nitelikleri ve koşulları üzerine odaklanan bu tüzük “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi” (1990) konulu tüzüğe ek olarak düşünülmelidir. 1990 tarihli tüzük, “arkeolojik mirası” temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi miras olarak tanımlamıştır. Bu veriler insan varlığının her tür izini ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir. Bu yeni tüzük kapsamında sualtı kültür mirası, sualtı ortamında bulunan veya oradan alınmış olan arkeolojik miras olarak anlaşılmaktadır. Su altında kalmış yerleşme ve yapılar, batık alanları, batıklar ve bunların arkeolojik içerikleri ile doğal çevreleri bu kapsama girmektedir.

Sualtı kültür mirası, doğası gereği uluslararası bir kaynaktır. Büyük bir bölümü uluslararası sularda bulunmaktadır ve uluslararası ticaret ve iletişim ağı içinde, hareket ettikleri ve varmayı hedefledikleri noktalardan çok uzakta batarak kaybolan gemiler ve bunların içindekilerden oluşmaktadır.

Arkeoloji çevrenin korunması ile ilgilidir; kaynak yönetimi dilinde sualtı kültür mirası sınırlı ve yenilenemez bir kaynaktır. Eğer sualtı kültür mirasının gelecekte de çevrenin anlaşılmasına katkıda bulunması bekleniyorsa, daha uzun bir süre yaşamasını sağlamak için kişisel ve ortak sorumluluk alınması gerekir.

Arkeoloji kamusal bir etkinliktir. Herkesin kendi yaşamına bilgi ve esin sağlamak için geçmişe bakma hakkı vardır; geçmişle ilgili bilgilere ulaşmayı kısıtlamak, kişisel özgürlükleri sınırlamaktır. Sualtı kültür mirası kimlik oluşumuna katkıda bulunur ve halkların toplumsal birlik duygusu açısından önemli olabilir. Eğer duyarlı biçimde yönetilirse, dinlence ve turizmin geliştirilmesinde olumlu bir rol oynayabilir. İnsan kültürünün çağlar boyunca gösterdiği çeşitlilik hakkındaki bilgilere katkıda bulunan arkeoloji araştırma ile yönlendirilir ve geçmişteki yaşam hakkında yeni ve sarsıcı fikirler sağlar. Bu tür bilgi ve fikirler bugünü anlamamıza katkıda bulunur ve böylece bizleri gelecekteki sorunlara hazırlar.

Etkileri önceden düşünülmediği takdirde, kendi başına yararlı ve arzu edilir olan birçok denizcilik faaliyeti, sualtı kültür mirası için hazin sonuçlar doğurabilir.

Sualtı kültür mirası kıyı çizgisini veya deniz tabanını değiştiren, akıntıların, çökeltilerin ve çevreyi kirleten atıkların yönünü değiştiren yeni inşaat faaliyetlerinden zarar görebilir. Sualtı mirası denizde bulunan canlı veya cansız kaynakların duyarsızca tüketilmesinden de olumsuz yönde etkilenebilir. Dahası, kaçak dalışlar ve batıklardan ‘hatıra’ olmak üzere usulsüz bir şekilde eşya alınması yokedici etkiler yaratabilir.

Bu olumsuzluklar daha baştan arkeologlara danışılarak ve çözüm sunan projeler hazırlanarak tümüyle kaldırılabilir veya etkileri büyük ölçüde azaltılabilir. Bu tüzük sualtı kültür mirasının karşı karşıya olduğu tehditlere karşı, üst düzeyde arkeolojik uzman katkısı sağlayarak hızla ve etkin bir biçimde yardım etmeyi amaçlamaktadır.

Sualtı kültür mirası az sayıdaki kişiye büyük menfaatler sağlayan etkinliklerden de olumsuz yönde etkilenmektedir. Sualtı kültür mirasının ticari amaçlara veya spekülasyona alet edilmesi bu mirasın korunması ve yönetimiyle bağdaşmaz. Bu tüzük her projenin amaçları, yöntemi ve beklenen sonuçları açısından netleşmesini ve tüm projelerin herkes için şeffaf olmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Madde 1- Temel İlkeler

- . Sualtı kültür mirasının yerinde (in-situ) korunması ilk tercih olarak düşünülmelidir.
- . Halkın erişimi desteklenmelidir.
- . Zarar vermeyen teknikler, hasarsız rölöve ve örnekleme, kazıya tercih edilmelidir.
- . Araştırmalar zararı indirgeyici olmalı veya projenin araştırma hedeflerini aşmamalı, sualtı kültür mirasını olumsuz yönde etkilememelidir.
- . Araştırmalar sırasında insan kalıntılarının bulunduğu veya kutsal sayılan alanlar gereksiz yere karıştırılmamalıdır.
- . Araştırmalar yeterli düzeyde belgeleme ile desteklenmelidir.

Madde 2- Proje Tasarımı

Araştırmadan önce, aşağıdaki konuları dikkate alan bir proje hazırlanmalıdır:

- . Projenin zarar azaltıcı veya araştırma hedefleri,
  - . Kullanılacak yöntem ve uygulama teknikleri,
  - . Beklenen maddi destek,
  - . Projenin tamamlanması için öngörülen süre,
  - . Araştırma ekibinin oluşumu, üyelerin nitelikleri, sorumlulukları ve deneyimleri,
  - . Malzemelerin korunması,
  - . Alanın yönetimi ve sürekli bakımı,
  - . Müze ve diğer kuruluşlarla işbirliği girişimleri,
  - . Belgeleme,
  - . Sağlık ve güvenlik,
  - . Rapor hazırlığı,
  - . Araştırma sırasında yerinden alınan kültür varlıklarını da kapsayan bir arşivin düzenlenmesi,
  - . Elde edilen bilgilerin halkın katılımını da içerecek şekilde duyurulması .
- Projenin tasarımı gerekli görüldüğü takdirde gözden geçirilip değiştirilmelidir. Araştırma proje tasarımına göre yürütülmelidir. Arkeoloji camiası proje tasarımına ulaşılabilir.

Madde 3- Kaynak sağlama

Araştırmalara başlamadan önce projenin koruma, rapor hazırlama ve elde edilen bilgilerin d duyurulmasını da kapsamak üzere, her aşamasını tamamlamaya yeterli olacak maddi kaynak sağlanmalıdır. Proje tasarımı, beklenen kaynak gelmediği takdirde dahi sualtı kültür mirasının korunmasını ve belgelenmesini sağlayacak acil durumları da kapsamalıdır.

Projenin gerekleŒebilmesi için gerekli maddi kaynak sualtı kültür mirasının satılmasını veya sualtı kültür mirasının ve onu destekleyen belgelemenin tekrar bir araya getirilemeyecek Œekilde dağılmasına neden olabilecek bir strateji kullanımını gerektirmemelidir.

Madde 4- Süre

AraŒtırma öncesinde projenin koruma, rapor hazırlama ve bilgilerin dağıtımı gibi safhalarını da içine alacak Œekilde bütün aŒamalarını tamamlamaya yetecek bir süre belirlenmelidir. Proje tasarımı öngörülen srelerin herhangi bir Œekilde, yarıda kesilmesi durumunda, sualtı kültür mirasının korunmasını ve belgelenmesini sağlayacak acil durum planlarını da kapsamalıdır.

Madde 5- AraŒtırma hedefleri, yöntem ve teknikler

AraŒtırma hedefleri, yönteme iliŒkin ayrıntılar ve kullanılacak teknikler belirlenmeli ve proje tasarımında yer almalıdır. Yöntem araŒtırma hedefleri ile uyumlu olmalı, teknikler olabildiğince az zarar verici olmalıdır.

Alan çalışmasından sonra, gelen objelerin incelenmesi ve belgeleme tüm araŒtırmanın önemli bir bölümüdür; proje tasarımında bu aŒama için yeterli donanım öngörülmelidir.

Madde 6- Uzmanlıklar, sorumluluk ve deneyim

AraŒtırma ekibinde yer alanlar görevleri için uygun niteliklere ve deneyime sahip olmalıdırlar. Kendilerine tam bilgi verilmeli ve kendilerinden istenilen iŒi anlamalıdırlar.

Sualtı kültür mirasına müdahale Œeklinde olan araŒtırmaların yapılmasına, ancak araŒtırmanın gerektirdiği nitelik ve deneyime sahip, tanınmıŒ bir sualtı arkeologunun başkanlığı ve denetiminde izin verilebilir.

Madde 7- n araŒtırma

Sualtı kültür mirasına yapılacak müdahaleli araŒtırmalar öncesinde sitin hassasiyetini, önemini ve potansiyelini değerlendiren bir n bilgilenme gereklidir.

Bu alan değerlendirmesi, sitin tarihi ve arkeolojik verileri hakkında mevcut temel araŒtırma ve yayınların gözden geçirilmesini, sitin arkeolojik ve çevresel özelliklerinin incelenmesini ve öngörülen araŒtırmaların neden olacağı müdahalelerin sitin dayanımını uzun vadede nasıl etkileyeceği konularını kapsamalıdır .

Madde 8- Belgeleme

Bütün araŒtırmalar, ađdaŒ arkeolojik belgeleme standartlarına uygun olarak, arkeolojik belgelemenin gerektirdiği düzeyde gerekleŒtirilmelidir.

Belgeleme alanın ayrıntılı kayıtlarını: araŒtırma sırasında yerinden alınan objelerin konumunu gösteren vaziyet planlarını, alınan notları, plan ve diğer çizimleri, fotoğrafları ve diğer ortamlardaki kayıtları içermelidir .

Madde 9- Malzeme koruma

Malzeme koruma programı, arkeolojik kalıntıların araştırma aşamasında, taşınmaları süresinde ve gelecekte korunmaları için işlem görmelerini sağlamalıdır.

Malzeme koruma uygulaması çağdaş profesyonel standartlara uygun olarak yapılmalıdır.

Madde 10-

Alan yönetimi ve sürekli bakım

Araştırma sırasında ve alan çalışmasının sonunda yerinde bırakılan sualtı kültür mirasının korunması ve yönetimiyle ilgili önlemleri içeren bir alan yönetimi programı hazırlanmalıdır. Program halka sunulacak bilgi, alanın makul bir şekilde sağlamaştırılması, korunma durumunun izlenmesi ve müdahaleye karşı koruma konularını içermelidir. Koruma ve yönetim açısından zorluklar yaratmadığı takdirde, halkın sualtı kültür mirasına ulaşımı, teşvik edilmelidir.

Madde 11-

Sağlık ve güvenlik

Araştırmacı ekibin ve diğer kişilerin sağlığı ve güvenliği başta gelen konulardır. Araştırma ekibindekiler proje tasarımında yer alan ve geçerli yasal ve profesyonel gereksinimlere uygun güvenlik koşullarında çalışmalıdır.

Madde 12-

Rapor

Proje tasarımında belirlenen sürelerde ara raporlar hazırlanmalı ve bunlar ilgili kamu kuruluşlarının arşivinde saklanmalıdır.

Raporlar:

- . Hedefler,
- . Kullanılan yöntem ve teknikler,
- . Elde edilen sonuçlar,
- . Gelecekte yapılması tavsiye edilen araştırmalar, alan yönetimi ve araştırma sırasında yerinden alınan sualtı kültür mirasının korunmasıyla ilgili işlemler, hakkında bilgi vermelidir.

Madde 13-

Koruma ve sergileme

Araştırma sırasında yerinden alınan sualtı kültür mirası ve onu destekleyen belgelemeyi içeren proje arşivi, kamuya açık ve malzemenin sürekli bakım ve sergilenmesini sağlayacak bir kuruluştaki saklanmalıdır. Arşivin nerede korunacağına ilişkin temalar araştırmaya başlamadan yapılmalı ve proje tasarımında yer almalıdır. Arşiv çağdaş mesleki standartlara uygun olarak hazırlanmalıdır.

Arşivin bilimsel bütünlüğü sağlanmalı; buluntuların birkaç kuruluşa dağıtılması, araştırma amacıyla tekrar birleştirilmelerini engellememelidir. Sualtı kültür mirası ticari değeri olan eşya gibi alınıp satılmamalıdır.

Madde 14-

Yayın

Araştırmaların sonuçları hakkında kamuoyuna bilgi verilmeli ve sualtı kültür mirasının önemi medyanın değişik kanallarında, popüler yayınlarla duyurulmalıdır. Bu tür sunuşların geniş kitlelere ulaşması yüksek fiatlar istenerek engellenmemelidir.

Yerel topluluk ve gruplarla, özellikle sualtı kültür mirasıyla ilgili topluluk ve derneklerle işbirliği desteklenmelidir. Araştırmaların yöredeki toplulukların izin ve desteğiyle yapılması tercih edilir.

Araştırma ekibi, yöredeki ilgili grupları, koruma ve yönetime uygun olduğu ölçüde projeye katmaya çalışabilir. Uygun olan durumlarda, araştırma ekibi yöredeki kişilerin arkeolojik birikim ve bilgilerinin geliştirilmesine, eğitim ve alıştırmalarla fırsat tanınmalıdır.

Müze ve diğer kuruluşlarla işbirliği desteklenmelidir. Araştırmaya başlamadan önce, ilgili kuruluşlarla, ziyaret, araştırma ve raporlarla ilgili konularda anlaşılmalıdır.

Bu tür araştırmaların karmaşıklığı gözönünde tutularak, araştırmanın son şekli mümkün olan en kısa zamanda ulaşabilir duruma getirilmeli ve ilgili kamu kuruluşunun arşivine konulmalıdır.

Madde 15-

Uluslararası işbirliği

Sualtı kültür mirasının korunması ve yönetimi için uluslararası işbirliği şarttır ve araştırma ve bilimsel çalışmaların yüksek standartta olabilmesi için bu desteklenmelidir. Sualtı kültür mirasının araştırılmasında deneyimli arkeolog ve diğer uzmanların etkin kullanımının sağlanabilmesi açısından, uluslararası işbirliği teşvik edilmelidir. Uzman değişimi için yapılan programlar, en iyi uygulama yöntemlerinin yaygınlaştırılması için bir araç olarak değerlendirilmelidir.

5-9 Ekim 1996 tarihleri arasında Sofya'da gerçekleştirilen ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir.

Çeviri: Zeynep Abunbay, 2003

Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY evirisinin ücretsiz dağıtılacak Proje çıktılarında kullanılmasına ve yayınlanmasına yönelik iznini KUMID'in 09.07.2007 tarih GİDEN-TR 2007/55-58 sayılı yazılı talebi üzerine 24.09.2007 tarihinde vermiştir.